

ЛЮДМИЛА ТРОЄЛЬНІКОВА

ORCID iD: 0000-0001-5030-0974

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри теорії та історії культури
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
(Київ, Україна)
lyusja_t@ukr.net

«ПРОСТІР ЛІТЕРАТУРИ» МОРІСА БЛАНШО В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ОСЯГНЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ

Здійснено теоретичний аналіз культури в контексті діяльнісного її виміру. Акцентовано увагу на культурологічному осягненні сутнісного змісту категорій — художній простір; художня діяльність; творчість як акт творення; митець як окремишня самодостатня особистість у процесі народження та втілення мистецького твору. Репрезентовано зміст та функції художньої творчості як форми людської активності, способу буття людини в світі, її самоствердження і саморозвитку, засобу існування особистості, що зумовлені специфікою художнього світобачення, результатом чого є творення суб'єктом самого себе. З'ясовано, що художня творчість забезпечує утвердження людини в світі як цілісної особистості, а також вільний вияв її творчості за законами краси на шляху перетворення власного життя. Розглянуто сутність художньої культури як типу культури, що виражає картину світу суб'єкта і систему його соціокультурних орієнтацій, а також надає можливість зрозуміти його трансформацію й історичну соціодинаміку як самодостатньої складової культурного простору та системи новітнього теоретизування. Підкреслено, що постмодерний світ наукового осмислення творчості засяяв безліччю різноманітних теоретичних барв, увібравши увесь комплекс концептуального теоретизування творчості. Описано європейські наукові течії та концепції, які впродовж ХХ століття презентували оновлені й змістовніші теоретичні рефлексії творчості. Доведено, що становлення міждисциплінарного та культурологічного підходу до художнього буття людства знаходить своє яскраве відображення не лише в чисто теоретичних працях. Наголошено на тому, що книга французького культуролога, філософа, письменника Моріса Бланшо (Maurice Blanchot) «Простір літератури» у перекладі Леоніда Кононовича, якраз і забезпечує цілісність і гармонійність культурологічного теоретизування творчості як виду культурної діяльності, надаючи нашим скромним рефлексіям завершеного змістовно-концептуального наповнення.

Ключові слова: культура, художній простір, творчість, простір літератури, Моріс Бланшо, митець.

Постановка проблеми... Зацікавленість та глибоке теоретизування художніх потенцій особистості бере свій початок ще за часів Античності, коли різні філософські «школи» піднімали на стяг свого світобачення Людину, як суб'єкта та об'єкта всеохоплюючого земного буття. Визначаючи культуру як

процес «окультурення» особистості, філософи Античності, а з часом і Відродження, заклали наукові підвалини осмислення художньої діяльності, тобто творчості, як визначного складника культурного простору, й культурного процесу людства зокрема. Життєтворчість особистості, з її прагненням до досконалості, ба більше, до ідеалу, на засадах раціонального, розумного осягнення оточуючого її світу, стає панівною зіркою багаточисленних концепцій творчості часів Просвітництва. І саме постмодерний світ наукового теоретизування творчості засяяв безліччю різноманітних теоретичних барв, увібравши увесь комплекс концептуального теоретизування творчості, презентуючи поліваріантність та полідисциплінарність самого процесу теоретизування, й безумовно, отриманих за результатами такого теоретизування, поліваріантних, багат шарових, поліструктурних, багатозмістовних висновків та концепцій.

Європейські наукові течії, концепції, ба більше, наукові школи, впродовж ХХ століття презентували оновлені й більш змістовні теоретичні рефлексії творчості, як невід'ємного складника не лише культурного процесу, а й буття людства загалом. Тим самим формуючи онтологію культурологічного осмислення цієї діяльності. Становлення міждисциплінарного, культурологічного підходу щодо художнього буття людства, знаходить своє яскраве відображення не лише в чисто теоретичних працях, а й у поліхудожніх, на кшталт праці Моріса Бланшо «Простір літератури» (2007).

Зацікавленість книгою французького культуролога, філософа, письменника Моріса Бланшо (*Maurice Blanchot*) «Простір літератури» у перекладі Леоніда Кононовича, якраз і забезпечує цілісність і гармонійність культурологічного теоретизування творчості як виду культурної діяльності, надаючи нашим скромним рефлексіям завершеного змістовно-концептуального наповнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Моріс Бланшо (*Maurice Blanchot*) — французький письменник — романіст, прозаїк, есеїст, літературний критик та філософ. В найширшому осягненні його художньо-

творчого шляху та мистецького доробку, Моріса Бланшо можна сміливо визнати культурологом та Європейським інтелектуалом ХХ століття. Моріс Бланшо народився у французькому містечку Кен (департамент Сона і Луара). Він закінчив Страсбурзький університет, а згодом отримав диплом гуманітарного університету Сорбонни. Працював журналістом і редактором.

Свій художньо-творчий шлях Бланшо розпочав у 40-х роках ХХ століття. Вже тоді, велику читацьку аудиторію захоплювали його романи: «Темний Тома» (1941), «Амінадав» (1942), у ті ж таки буремні часи з'являються його повісті: «При смерті» (1948), «У бажану мить» (1951), «Остання людина» (1957). У 40-50-роках ХХ ст. починається його творчість як літературного критика й есеїста. Численні та високохудожні літературознавчі статті Моріса Бланшо зібрані в книгах «Лотреамон і Сад» (1949) та «Доля вогню» (1949). З 70-х років ХХ ст. Бланшо писав в основному твори змішаного жанру, що склалися з різнопланових художніх, філософських, культурологічних текстів, зокрема, «Крок по той бік» (1973).

Культурологічне осягнення проблем розвитку літератури у Європі ХVIII–ХХ ст. увійшло до збірок: «Простір літератури» (1955), «Нескінченна розмова» (1969), «Дружба» (1971), «Письмена краху» (1980).

Життєтворчість Моріса Бланшо не була обмежена кордонами власного кабінету, адже він активно пропагував свої філософські та культурологічні праці, свої думки, широкому загалу французьких інтелектуалів. Як зазначають численні автори, які досліджують творчість Моріса Бланшо, його творчій доробок значною мірою вплинув на теорію й практику структуралізму, на становлення нового літературного жанру «новий роман», й навіть на філософську концепцію Жака Дерріди (*Benoit Vincent*, 2008; *Christophe Bident*, 1998; *Manola Antonioli*, 1999; *Marlene Zarader*, 2000).

Базовим теоретичним доробком нашого культурологічного осягнення творчого процесу є книга-есе Моріса Бланшо «Простір літератури» у перекладі Леоніда Кононовича. Це видання було здійснене в рамках Програми сприяння видавничій справі «Сковорода» Посольства Франції в Україні та Міністерства

закордонних справ Франції (2007). Життєтворчість французького інтелектуала Моріса Бланшо знайшла своє висвітлення у працях *Benoit Vincent* (2008), *Christophe Bident* (1998), *Manola Antonioli* (1999), *Marlene Zarader* (2000) тощо.

Паризьке видання Миколи Олександровича Бердяєва «Опыт эсхатологической метафизики (творчество и объективация)» (1947) та Київське видання Євгена Костянтиновича Бистрицького «Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие» (1992) забезпечили культурологічну рефлексію художнього простору, творчого процесу, творчої особистості як центральної постаті всезагальної творчості людства.

Метою статті є висвітлення культурологічної рефлексії художнього простору, що змінюється разом зі зміною соціально-історичних реалій і формує духовний світ, духовну культуру всього народу на основі втілення його знань та цінностей у завершений творчий акт, яким є мистецький витвір.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі **завдання**:

1) розглянути культуру в контексті діяльнісного її виміру, акцентуючи увагу на культурологічному осягненні сутнісного змісту категорій — художній простір, художня діяльність, творчість як акт творення митця;

2) розкрити зміст та функції художньої творчості як форми людської життєтворчості;

3) висвітлити аксіологічні виміри художньої творчості в аспекті формування гармонійно розвиненої особистості;

4) здійснити аналіз та репрезентацію книги французького культуролога, філософа, письменника Моріса Бланшо (*Maurice Blanchot*) «Простір літератури» в контексті культурологічного осягнення художнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження... Культура пронизує всі сфери людської діяльності. Вона є якісною характеристикою громадського життя, життєдіяльності людей, розвитку людини і суспільства, зв'язком між минулим, сьогоденням і майбутнім. Культура заповнює і насичує собою весь соціальний простір як би розливаючись по всьому «тілу» соціального організму

з проникненням в усі його пори. Вона дає можливість реалізувати сутнісні сили людини як соціального суб'єкта. Людина, створюючи культуру, одночасно створює і себе. Отже, культура відбиває ступінь розвитку самої людини, її волі, водночас характеризує суспільство і його розвиток з погляду активної участі в цьому процесі творчого індивіда.

Художня культура, як важлива компонента цілісного культурного простору, сприяє самовираженню особистості, розкриттю можливостей людини, її творчих потенцій, формуванню художньої картини світу, інтегруванню чуттєвообразних, метафоричних елементів розвитку людського мислення в єдину систему поглядів та уявлень про навколишню дійсність.

Відтак, найсуттєвішими компонентами художньої культури, як однієї з підсистем духовної культури та специфічного виду людської діяльності, є:

- автори художнього твору (письменники, композитори, художники, артисти, аматорська творчість народу);
- система художньої освіти (училища мистецтв, вищі навчальні заклади мистецтв, вищі навчальні заклади культури і мистецтв, художні вищі навчальні заклади, колективи художньої самодіяльності);
- процес художньої творчості, естетична та матеріальна діяльність, спрямована на створення творів мистецтва;
- результати художньої творчості, художні цінності (твори літератури, кіно-, образотворчого мистецтва), те, що найчастіше визначається мистецтвом;
- художні заклади, установи, підприємства та засоби розповсюдження, «донесення», тиражування художніх цінностей (музеї, театри, палаци культури, радіо, телебачення, періодичні видання, поліграфічна база);
- споживачі мистецтва (читачі, слухачі, глядачі);
- система естетичної освіти і виховання в середній та вищій школах, заклади, що здійснюють художню популяризацію;
- система заохочення, стимулювання митців (премії, конкурси, присвоєння звань);
- творчі спілки, що об'єднують за професіями діячів літератури і

мистецтва і виступають одним із засобів управління художньою культурою;

- теорія художньої культури, естетика як творче узагальнення досвіду розвитку культури, естетичні погляди, цінності тощо;

- літературно-художня критика, призначена скеровувати розвиток художньої творчості, формувати суспільну думку, сприяти вихованню й розвитку художніх смаків споживачів мистецтва, що виступає як посередник між митцем та споживачем, як інструмент управління;

- органи управління художньою культурою (Бистрицький. 1992).

Сукупність конкретних здобутків і накопичених художніх цінностей перетворюється в справжню цінність лише через поширення і сприйняття його людьми. Окремий художник або народ у процесі творчості створюють мистецький витвір, але щоб він став надбанням суспільства — окремої особистості, соціальної групи або спільності — потрібно його поширення серед інших людей, здатних адекватно його сприймати, інтерпретувати й оцінювати.

При цьому саме художня творчість забезпечує принципову відкритість людського буття, втілює динамізм людського світовідношення, його смислової наповненість, забезпечує відкритість людського самоосягнення, постійний пошук міри людської гармонії, спираючись на постійне самотворення особистістю власного художнього світу, на самореалізацію в різних сферах життєдіяльності через відкритість універсуму. Людина бере участь у всезагальності й нескінченності універсуму і прагне акумулювати в собі творчі сили, які дадуть їй можливість утримуватись у всезагальності. Художнє життя особистості — це неперервний процес розвитку, оновлення, змін, виникнення нових потреб, прагнення людини до наділення смыслом усіх фрагментів буття. Так формується стихія художнього простору з усіма можливими смислами, що сприяє як реалізації художніх потенцій, так і постійному збагаченню вищими досягненнями людського духу.

У сучасній культурі зростання значення особистісного начала посилює можливості художньої діяльності в осягненні поліструктурного екзистенціального людського буття, в пошуку засобів вирішення життєвих колізій через

конституювання власної індивідуальності. В художній творчості проявляється здатність людини до оформлення, пізнання неловимої сутності буття. Тому художня діяльність спрямована на підсилення, закріплення творчих інтенцій життя в усіх його проявах. Людина здатна усвідомити власне життя, може пізнати сама себе, досягнути можливі наслідки власного світотворення. Отже, занурюючись у глибину філософської художньої традиції, осмислюючи сучасність, творчість набирається «мудрості», формуючи тональність світовідношення, здатність людини піднятися над повсякденністю — до нового буттєвого виміру, одночасно зберігаючи та передаючи художній код людськості своїм нащадкам.

Художня діяльність, відображаючи художній досвід людства, сучасні творчі пошуки, творче життя суспільства загалом, охоплює повсякденність реального буття, форми його самоусвідомлення людиною, сприйняття і рефлексію. Тому художня творчість є одночасно і оцінкою, і теоретичним осмисленням буття, набуваючи характеру світоглядної універсалії, що охоплює повсякчас різноманітні прояви життєдіяльності як особистості так і цілого соціуму.

Теоретики та практики культури, й мистецтва зокрема, в різні культурно-історичні періоди приділяли значну увагу теоретизуванню художньої діяльності, але початок XXI століття привніс нові нюанси та відтінки в існуючі концепції творчості. Особливою популярністю користується екзистенціальна концепція творчості Н. Бердяєва, пов'язана з розумінням трансцендентності. Творчий акт він розглядає як можливість людини вийти за межі реального, матеріального, «примусово даного» буття до «світу іншого», вільного від «маси», проясненого і перетвореного — як вихід за межі об'єктивованого світу в світ недосяжний (ноуменальний). Творчість представлена вченим як розкриття ноуменального світу для особистості, переведення вищого духу у внутрішній план (суб'єктивація), потім «екстеріоризація — відчуження духу від самого себе» (об'єктивація), втілення його в створених продуктах (Бердяєв, 1047). Творчість він трактує як екстатичний процес, а не результат. Дослідником

найбільше цінується сам творчий акт як внутрішній стан екстазу і несамовитості, що дає можливість вийти в інший світ. При цьому він вважає, що художня творчість найкраще розкриває сутність творчого акту, тому що навіть у художньому ставленні вже відкривається інший світ.

Підхід до осмислення суті творчості в рамках класичної європейської культури характеризується раціоналізмом, об'єктивізмом, онтологізмом, що втілюються в прагненні досягнути творчість як певну систему, що має свої об'єктивні закономірності й характеризує людину як розумну й активну істоту. Основне завдання в розумінні творчості в межах позитивно-наукового підходу в науці — пізнання загальних закономірностей і вироблення ідеальних правил, норм і підходів, що мають гарантувати досягнення бажаного результату в різних сферах людської життєдіяльності. Класичний онтологічний підхід до творчості, що спирався на космоцентризм античного світогляду, — це пошук її об'єктивних принципів і закономірностей, ідеальних форм втілення, закладених в основі всесвітнього цілого. Неоплатоніки тлумачать творчість як найдосконалішу властивість божественної істоти. Мислителі та митці Ренесансу, поєднуючи наслідування природи та захоплення античністю, поступово сприяли тому, що художня ідея починає розглядатись як результат творчості самого художника. Певне зміщення акцентів із світоглядної раціональності до проголошення практичної сили позитивних знань відбувається у світогляді Нового часу: не суб'єкт, а істинні знання мають відігравати роль сили, що визначає людське відношення до світу.

У характерному для європейської культури розумінні творчості як самодостатнього феномена людської життєдіяльності проявляється діяльнісне розуміння людини, яке має свої витoki в гуманістичних інтенціях доби Відродження. Представники німецької класичної філософії і німецькі романтики особливу увагу звертають на роль творчого суб'єкта, як самостійного, діяльнісного, вільного. Діяльність, поєднана з розумом, починає визначати людське світобачення, використовуючи все існуюче як матеріал для творчості. Діяльність набуває самодостатності, оволодіваючи всіма формами

людських відносин.

Таким чином, особливої уваги заслуговує сам творчий акт як пережитий підйом і потрясіння усієї людської істоти, в якому переборюється розрізнення суб'єкта та об'єкта, розкривається цінність особистості в її спрямованості як до творення світу, так і до продукування власної самості. Отже, творчість, будучи формою людського буття, містить всю суперечливість можливісних вимірів людської життєдіяльності, сприяючи їх відкриттю та підсиленій реалізації.

І саме зараз, на певному піку теоретичної рефлексії культури, художньої культури, художньої творчості та особистості самого митця, — «ми залучаємо до нашого діалогу» Моріса Бланшо, з його глибоким розумінням природи творчості, творчого процесу та особистості митця.

Есе Моріса Бланшо «Простір літератури» у перекладі Леоніда Кононовича побачило світ у видавництві Кальварія міста Львів у 2007 році. Праця складається зі 272 сторінок (Бланшо Морис, 2007).

Зміст есе: Істотна самотність; Наближення до простору літератури (Досвід Малларме); Простір твору і потреба творити (Творіння і блудне слово; Кафка і потреба творчості); Творіння і простір смерті (Смерть як можливість; Досвід «Ігітура»; Рільке і потреба смерті: Пошук праведної смерті; Простір смерті; Перетворення смерті); Натхнення (Зовнішнє, ніч; Погляд Орфея; Натхнення, нестача натхнення); Творіння й комунікація (Читання; Комунікація); Література і первинний досвід (Будучність і питання мистецтва; Риси твору мистецтва; Первинний досвід); Додатки — Істотна самотність і самотність у світі; Дві версії уявного; Сон, ніч; Шлях Гельдерліна (Бланшо Морис, 2007).

Думки Моріса Бланшо без купюр, нотаток та суб'єктивізації:

«...Нескінченність творіння є не що інше, як нескінченність духу. Дух прагне втілитися в одному єдиному творінні, замість того, щоб реалізуватися в нескінченності творів і рухові історії» (Бланшо, 2007, с. 9).

«...творіння — мистецький витвір, літературний твір, — ані закінчене, ані незакінчене: воно є. Той, хто живе залежно від твору, чи то пишучи його, чи то читаючи, належить до того, що виражається лише словом «бути», — словом,

яке мова несе в собі, затаївши його, або ж виводить на білий світ, зникаючи сама в мовчазній порожнечі твору» (Бланшо, 2007, с. 9).

«Письменник пише книгу, але книга ще не є творінням, творіння є творінням лише тоді, коли через нього, у властивому йому шаленстві почину, виголошується слово «бути», подія, що здійснюється тоді, коли твір є чимось глибоко-інтимним для того, хто його пише, і для того хто його читає» (Бланшо, 2007, с. 10).

«Писати означає поривати зв'язок, що сполучає слово зі мною самим, розривати відношення, що, змушуючи мене говорити до «тебе», дає мені слово з тією згодою, яку це слово отримує від тебе, позаяк воно тебе допитує, воно є зверненням, яке починається в мені, тому що закінчується воно в тобі. Питати — значить, розривати цей зв'язок. Крім того, це означає вилучати мову з попиту в цьому світі, позбавляти її того, що робить з неї потугу, завдяки якій виходить так, що коли промовляю я, то проголошує себе світ, життя, що споруджує себе через працю, дію і час» (Бланшо, 2007, с. 14).

«Якщо писати означає віддаватися нескінченному, то письменник, який згоден підтримувати сутність цього, губить здатність казати “Я”. Тоді ж таки він губить здатність змусити казати “Я” й інших. Так само він ніколи не зможе вдихнути життя в персонажів, яким його творча сопуть нібито могла б забезпечити свободу. Ідея персонажа, як традиційної романної форми, є всього лиш компромісом, через який письменник, викинутий за межі самого себе літературою в пошуках своєї сутності, намагається порятувати свої стосунки зі світом і собою самим» (Бланшо, 2007, с. 14).

«Письменник, якого іменують класиком, — принаймні у Франції, — жертвує в собі словом, яке є невід'ємною його власністю, але робить це для того, щоб дати голос універсальному. Супокій впорядкованої форми, впевненість слова, звільненого від примхи, в якому промовляє безособове узагальнення, забезпечує йому зв'язок із істиною. Істиною, що перебуває потойбіч особистості і прагне бути по той бік часу» (Бланшо, 2007, с. 15).

«Писати — це віддаватися зачарованості безчассям.... Час безчасся — не

діалектичний. В ньому очевидним постає саме той факт, що не постає нічого, буття, що існує в глибинах небуття, котре є, коли немає нічого, і котрого більше вже не має, коли існує щось; так, наче сутності існують лише завдяки втраті буття, тоді, коли буття зникає. Оце перевернення з ніг на голову, що у відсутності часу постійно відсилає нас до присутності відсутнього, та все ж до цієї присутності як відсутності, до відсутності як відсутності, до відсутності як усталення самого себе, до усталення, де нічого не усталоється, де ніщо не перестає усталюватися в одержимості нескінченним, — це перевернення не є діалектичним. Суперечності тут не відкидають одна одну, не узгоджуються взаємно; тільки час, завдяки якому заперечення стає нашою здатністю, може бути “єдністю протилежностей”. У відсутності часу те, що є нового, нічого не поновлює, теперішнє не є сучасним, присутнє нічого не представляє, воно представляється, віднині й довіку належить поверненню. Воно не є, а повертається, приходить як вже і завжди минуле, а тому не знаючи я все ж таки впізнаю його, і це впізнавання руйнує в мені здатність впізнавати, право схоплювати, з невловного робить невідчепне, недосяжне, яке я ніколи не зможу припинити досягати те, що я не зможу брати, а можу тільки відбирати, – й ніколи не випускати з рук» (Бланшо, 2007, с. 18).

«Писати — значить, входити в усталення самотності, де чигає зачарованість. Це означає віддаватися ризикові безчасся, де владарює вічний почин. Це означає переходити від “Я” до “Воно”, так, щоб те, що мене спіткає, не спіткало нікого... Писати — це налаштувати мову на зачарованість і через неї, в ній перебувати в контактi з абсолютним середовищем, там, де річ знову стає образом, де образ, із натяку на якесь обличчя, стає натяком на те, що не має подоби, і з кшталту, накресленого на відсутності, стає безкшталтною присутністю цієї відсутності, порожньою й безвиразною відкритістю тому, що є, коли світу вже не має, коли світу ще нема» (Бланшо, 2007, с. 21).

«... Ось чому творчість є творінням лише тоді, коли вона стає відкритою близькістю того, хто її пише, й того, хто її читає, простором, простором, що насильно розгорнутий завдяки обопільному спростуванню права на

промовляння і права на розуміння. Й той, хто пише, є разом і тим, хто «наслухає» незавершене й нескінченне, тим, хто почув його як слово, тим, хто ввійшов у злагоду з ним, упорався з його вимогливістю згубився в ньому й усе ж таки урвав його, й у цій перерві вчинив його доступним, виголосив його, міцно прилютувавши до цієї межі, й опанував його, визначивши належну міру» (Бланшо, 2007, с. 24).

«У спокої повсякденного життя таїться прихованість. У дії, в істинній дії, тій, що є працею історії, прихованість схильна обернутися запереченням (заперечення — наше завдання, і це завдання істинне). Коли бракує істот, буття постає як глибіню прихованості, в якій воно витворює собі нестачу. Коли постає прихованість, то ця прихованість, що зробилася позірністю, витворює “зникомість усього”, однак із цього “усе зникло” воно знову ж таки робить позірність, робить так, що позірність бере свій початок із “усе зникло”. Виникає “усе зникло”. Те, що ми називаємо приви́дом, те ж саме: це те ж таки “все зникло”, яке зробилося позірністю. І привид мовить якраз про те, що коли все зникло, то є ще щось: коли всього бракує, то нестача викликає з’яву сутності буття, а це означає бути там, де бракує, бути як приховане...» (Бланшо, 2007, с. 24).

«І все-таки: хіба відображення не здається більш духовним, ніж відображений предмет? Чи не є це відображення ідеальним виразом, звільненою присутністю існування цього предмета, формою без матерії? Й хіба не в ідеалізації істот, не в тому, щоб підносити їх до рівня їхньої позбавленої втіленості подобизни, полягає завдання мистців, що ідуть на вигнання в ілюзорність образів» (Бланшо, 2007, с. 24).

«Потреба писати пов’язана з близькістю до тієї межі, коли зі словами вже нічого не можна вдіяти, звідки і походить ілюзія про те, що коли зберігати контакт із цим моментом, однак повертатися при цім у світ можливого, то «все» може зробитися, “все” може виголоситися.... Писати починають лише тоді, коли в однісіньку мить, завдяки хитрому викрутасові, щасливому випадкові або завдяки захопленню життям, вдається позбутися цієї ілюзії. ... Твір є таким

замкненим колом, у якому автор під час писання зазнає небезпечного тиску, що вимагає від нього писати і водночас захищає від нього. Звідси, — принаймні для більшості, — величезна, просто-таки чудесна втіха, втіха звільнення, як висловився Гете, від перебування віч-на-віч із самотньою потугою зачарованості, до якої прикипаєш, не зраджуючи їй і не ухиляючись од неї, але й не відмовляючись при цьому від власної майстерності. Найчастіше про мистця кажуть, що в своїй праці він знаходить зручний спосіб жити, ухиляючись од поважності життя» (Бланшо, 2007, с. 39).

«У творінні мистець знаходить притулок не тільки від світу, але й від вимоги, що тягне його поза світ. Творіння вмить приручає оце "поза", відновлюючи в нім глибинність; воно накидає мовчання, надає глибину мовчання отому без глибинному і непокійному зовнішньому, що його становить собою слово первинного досвіду» (Бланшо, 2007, с. 40).

«Твір завершено не тоді, коли його таки завершили, а тоді, коли той, хто працює над ним із середини, може завершити його й із зовні, оскільки твір вже не утримує його всередині себе, творець утримується тепер часткою самого себе, від якої вже звільнився, від якої звільнив його твір.... Осердя творіння – це творіння як первина, якої не можна досягнути, проте єдине до чого варто стреміти» (Бланшо, 2007, с. 42).

«Творіння вимагає від письменника, щоб він утратив будь-яку "натуру", будь-який характер і, переставши співвідноситися з іншими людьми і з самим собою завдяки рішенню, що робить з нього "Я", зробився порожнім місцем, де заявляє про себе усталення безликісті. Це та вимога, що не є вимогою, адже вона нічого не вимагає, в ній немає ніякого змісту, ніяких зобов'язань, вона просто є повітрям, котрим треба дихати, порожнечею/ над котрою слід утриматися, марнуванням дня, в якому стають невидними обличчя близьких людей. Навіть сміливі люди перебирають на себе цей ризик, вдаючись до самообману, тож багато хто гадає, ніби відгукнутися на цей поклик — значить, відгукнутися на поклик істини: вони мають що сказати, в них є світ, який потрібно вивільнити, повноваження, які потрібно взяти на себе, невиправдане

життя, яке необхідно виправдати. Й таки правда, що якби мистець не віддавався в полон первинного досвіду, який ставить його обіч, який у цій узбічності розлучає його з самим собою, якби він цілковито не віддавався незмірності помилки і блуканням нескінченного почину, то губилося б слово «почин». Однак це виправдання не являє себе містцеві, воно не закладене в досвіді, а навпаки, вилучене з нього, — й мистець може знати про нього загально, так само, як і вірить він у мистецтво взагалі, проте його творіння про це не знає, і його пошук теж не знає про це, тож триває він у вічній тривозі цього невідання» (Бланшо, 2007, сс. 42-43).

І насамкінець в Епіграфі-посланні до читача Моріса Бланшо зазначається: «Будь-яка книга, навіть фрагментарна, має в собі певне осереддя, до якого вона тяжіє: це ядро не стоїть без руху, а зсувається під тиском самої книги та обставин, за яких вона формується. Водночас воно незрушне, бо хоч і зсувається, та все ж, якщо справжнє, завжди залишається саме собою і стає дедалі більш чільним, дедалі більш прихованим, таємничим і владно-вимогливим. Кожен, хто пише книгу, заразом і прагне до цього ядра, і не здогадується про нього. Відчуття, що він до нього доторкнувся, може бути хіба що оманною; коли ж мова йде про книгу, метою якої є просвітлення, то вірність методі змушує заявити, до чого ж, власне, стремить ця книга — до сторінок, що йменуються “Погляд Орфея”» (Бланшо, 2007, с. 3).

Висновки.

1. Теоретичний аналіз культури в контексті діяльнісного виміру дозволяє зазначити, що культура як форма людської життєдіяльності та ареал побутування людини й людства завжди цікавила філософів, культурологів, мистецтвознавців, політологів, психологів, педагогів, гуманітаристику, в рамках якої формуються теорії культурного розвитку людської цивілізації. Суб'єктом та об'єктом теоретичного осягнення культури є людина з її потребами у власній творчості. Кожна культурно-історична епоха формує власні наукові теорії, які мають певну тяглість та системну послідовність, котра, в решті-решт, у XIX столітті і сформувала категорію «культура».

Розкриваючи певну логіку та еволюцію процесу теоретизування художньої творчості, ми підкреслюємо її невід'ємність як важливої складової культури та художньої діяльності людини та людства.

2. Творчість є позитивно спрямовуючою інноваційною діяльністю, що продукує виключно позитивні в ціннісному відношенні речі, збагачує людство новими звершеннями, забезпечує розвиток цивілізації та культури, сприяє суспільному прогресу. Творча діяльність здатна приносити людям велику користь — в різних формах її прояву і в різних напрямках її здійснення. Вона є способом самовдосконалення особистості, засобом задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб (продукуючи для цього потрібні речі), виступає рушійною силою суспільного розвитку, збагачує світ цивілізації та культури новими здобутками, приносить особисту насолоду індивідам від самого процесу її здійснення. Все це досягається завдяки таким сутнісним властивостям творчості, як якісна новизна, смислова оригінальність, змінюваність та поступовий розвиток. Творчість, за визначенням і суттю, є формою людської активності, способом буття людини в світі, її самоствердження і саморозвитку, засобом існування особистості. При цьому творчість — позитивна людська цінність, яка отримує, відповідно, і схвальну оцінку, але лише за умови, коли вона здійснюється в межах визнаних соціокультурних норм. Нормою вважається та діяльність, що продукує істинне знання, добрі вчинки, корисні й красиві речі, гуманні справи та справедливі рішення.

Людина за своєю суттю — істота творча. Вона не може жити, щось не створюючи. У творчості вона пізнає саму себе, відкриває навколишній світ, а також себе у цьому світові. Тобто відбувається подвійне відкриття: людина відкриває світ, а світ завдяки творчій діяльності людини відкриває її. Вони не можуть існувати окремо. Людина творить передусім для себе, але вона творить водночас і для інших. Саме завдяки своїй творчості вона відкриває себе іншим людям, і, якщо їй це вдається, досягає своєї мети.

3. Особливість творчості зумовлена специфікою художнього світобачення. Художня творчість — це вид творчості, що пронизує всі сфери

людського світостановлення, це творення суб'єктом самого себе. Художня цінність цього становлення формується через індивідуальне переживання загальнозначущого, торкаючись внутрішньої суперечливості людської душі, розуму, напружуючи їх у діалогічних зв'язках із світом, втілюючи проблемність суб'єктивного досвіду здійснювати перехід від хаосу до свободи. тобто: художня творчість відкриває і розгортає нові аспекти, параметри, грані людської життєтворчості, сприяючи становленню вищої раціональності буття. Отже, художня творчість носить універсальний характер, пронизує всі сфери людської життєдіяльності, вимагаючи напруження всіх зусиль. Крім того, відображаючи творчу сутність людського буття в усій складності й суперечливості осягнення і здійснення, художня творчість сприяє відшукуванню шляхів досягнення достатності людського буття, сприяючи перегуку сучасного з минулим і майбутнім через зв'язок традиційності та інноваційності. Саме тому вона забезпечує утвердження людини в світі як цілісної особистості, а також вільний вияв її творчості за законами краси як перетворення життя.

4. Культурологічний аналіз книги французького культуролога, філософа, письменника Моріса Бланшо (*Maurice Blanchot*) «Простір літератури», в якій автор викладає своє бачення літературного простору та митця як об'єкта та суб'єкта цього простору, послуговуючись власним досвідом науковця та літератора, дозволяє доповнити теоретичні напрацювання українських вчених щодо осягнення художньої творчості, найцінніше, думками науковця та літератора, нашого сучасника. Саме це надає змогу розширити кордони наукового знання та опанувати найновітнішими європейськими теоріями художньої творчості.

Перспективи подальших розвідок... Сучасна гуманітаристична методологія формує безмежність осягнення художнього простору людства та його важливої складової простору літератури. Перші пам'ятки літературної творчості сягають сивини століть і, певно будуть мати місце в культурі людської цивілізації мільйони років наперед, адже творчість — є суттю та

змістом людського духу, душі та художніх практик. Тому, дослідження художніх практик, зокрема літературної творчості має неабиякі (величезні) перспективи в межах філософії, мистецтвознавства, культурології, педагогіки, психології тощо.

Список використаної літератури і джерел

1. Бердяев, Н. А., 1947. *Опыт эсхатологической метафизики (творчество и объективация)*. Париж: YMCA-Press.
2. Бланшо, М., 2007. *Простір літератури. Есе*. Переклад з французької Л. Кононовича. Львів: Кальварія.
3. Быстрицкий, Е. К., 1992. *Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие*. Київ: Наукова думка.
4. Benoit Vincent, 2008. *L'Anonyme. Maurice Blanchot*. Saint-Cur sur Loire: Publie.net.
5. Christophe Bident, 1998. *Maurice Blanchot. Partenaire Invisible*. Seyssel: Champ Vallon.
6. Manola Antonioli, 1999. *Maurice Blanchot. Fiction et theorie*. Paris: Kime.
7. Marlene Zarader, 2000. *Letre et le neutre, a partir de Maurice Blanchot*. Paria: Verdier.

References

1. Berdyaev, N. A., 1947. *Opyt eskhatologicheskoi metafiziki (tvorchestvo i ob"ektivatsiya)* [Experience of eschatological metaphysics (creativity and objectification)]. Parizh: YMCA-Press.
2. Blansho, M., 2007. *Prostir literary. Ese* [The space of literature. Essay.]. Translated from French by L. Kononovycha. Lviv: Kalvariia.
3. Bystritskii, E. K., 1992. *Fenomen lichnosti: mirovozzrenie, kul'tura, bytie* [The phenomenon of personality: worldview, culture, being]. Kyiv: Naukova dumka.
4. Benoit Vincent, 2008. *L'Anonyme. Maurice Blanchot*. Saint-Cur sur Loire: Publie.net.
5. Christophe Bident, 1998. *Maurice Blanchot. Partenaire Invisible*. Seyssel: Champ Vallon.
6. Manola Antonioli, 1999. *Maurice Blanchot. Fiction et theorie*. Paris: Kime.
7. Marlene Zarader, 2000. *Letre et le neutre, a partir de Maurice Blanchot*. Paria: Verdier.

LYUDMYLA TROELNIKOVA

ORCID iD: 0000-0001-5030-0974

Doctor of Art Criticism, Professor,

Professor at the Department of Theory and History of Culture

P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

lyusja_t@ukr.net

"THE SPACE OF LITERATURE" BY MAURICE BLANCHOT IN

CULTURAL COMPREHENSION CONTEXT OF ART SPACE

The author carried out a theoretical analysis of culture in the context of activity dimension. Attention is focused on the cultural understanding of the essential content of the categories — artistic space; artistic activity; creativity as an act of creation; the artist as a separate self-sufficient individual in the process of birth and embodiment of an artistic work. The content and functions of artistic creativity are explained from the point of view of the form of human activity, the way of being in the world, its self-affirmation and self-development, the means of existence of the

individual. These features are determined by the specificity of the artistic worldview, the result of which is the subject's reproduction of himself. The author proves that artistic creativity ensures not only the affirmation of a person in the world as a complete individual, but also the free expression of his creativity according to the laws of beauty on the way of transforming his own life. The article examines the essence of artistic culture as a type of culture that expresses the worldview of the subject and the system of his sociocultural orientations, and also provides an opportunity to understand its transformation and historical sociodynamics as a self-sufficient component of the cultural space and system of the latest theorizing. It is emphasized that the postmodern world of scientific understanding of creativity shone with many different theoretical colors, absorbing the entire complex of conceptual theorizing of creativity. The author describes European scientific currents and concepts, which during the 20th century presented updated and more meaningful theoretical reflections of creativity. It has been proven that the formation of an interdisciplinary and cultural approach to the artistic existence of humanity is vividly reflected not only in purely theoretical works. As the conclusion states, the book of the French culturologist, philosopher, writer Maurice Blanchot "The Space of Literature" translated by Leonid Kononovich, precisely ensures the integrity and harmony of the cultural theorization of creativity as a type of cultural activity, adding to our modest reflections a complete content and conceptual content.

Keywords: *culture, artistic space, creativity, space of literature, Maurice Blanchot, artist.*

Стаття надійшла до редакції 12.12. 2022 р.